

Yuliia Pysklynets

Ukrainian Catholic University

Lviv, Ukraine

pysklynets.hn@ucu.edu.ua

<https://orcid.org/0009-0006-4386-8653>

Mariana Dolynska

Ukrainian Catholic University

Lviv, Ukraine

mardol@ucu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-0604-4691>

Сприйняття сучасниками культурно-соціальної стратифікації населення Львова у другій половині ХХ століття

Анотація. Внаслідок деструктивних процесів, здійснюваних новою владою під час радянської окупації Львова, етнічний і соціальний склад населення міста зазнав глибоких змін. Інтерв'ювання львів'ян старшого і середнього покоління дозволяє охопити індивідуальні і типові риси в сприйнятті окремою особою «своїх» і «чужих» у просторі міста. У статті використано вісім інтерв'ю львів'ян 1945–1975 років народження, яких за віковою ознакою можна поділити на дві підгрупи: ті, чиє дитинство і початок юності припало на хрущовську відлигу та люди, які зростали під час брежнєвського застою. Представники першої групи – україномовні, друга група – мішана (2 україномовні і 2 російськомовні). З 8 опитаних – 7 жінок і 1 чоловік. Незважаючи на те, що в другій підгрупі 2 особи в дитинстві були російськомовними, в дорослому віці всі зробили вибір на користь української мови, як приватному, так і в громадському просторах. Для аналізу використано метод глибинних інтерв'ю із застосуванням описового методу, оскільки методологія усної історії дозволяє суттєво доповнювати історію повсякдення.

Ключові слова: радянський період Львова; повсякденна історія; глибинні інтерв'ю із застосуванням описового методу; демографія; стратифікація.

Perception of Cultural and Social Stratification by Contemporaries of the Population of Lviv in the 2nd Half of the 20th Century

Abstract. As a result of the destructive processes carried out by the new government during the Soviet occupation of Lviv, the ethnic and social composition of the city's population underwent profound changes. Interviews with Lviv residents of the older and middle generations allow us to cover individual and typical features in the perception of "friends" and "foes" in the city space. The article uses eight interviews with Lviv residents born in 1945–1975, who can be divided into two subgroups based on age: those whose childhood and early adolescence were during the Khrushchev thaw and those who grew up during the Brezhnev stagnation. Representatives of the first group are Ukrainian-speaking, while the second group is mixed (2 Ukrainian-speaking and 2 Russian-speaking). Of the 8 respondents, 7 are women and 1 is a man. Despite the fact that 2 people in the second subgroup were Russian-speakers in childhood, all of them chose to speak Ukrainian as adults, both in private and in public spaces. For the analysis, the method of in-depth interviews was used with a descriptive method, as the methodology of oral history allows for a significant addition to the history of everyday life.

Keywords: Soviet period of Lviv; everyday history; in-depth interviews using the descriptive method; demography; stratification.

Для висвітлення картини культурно-соціальної стратифікації необхідно ознайомитися з соціально-політичною ситуацією Львова у другій половині XX століття на фоні загальних історичних подій, а також із демографічними характеристиками міста у повоєнний період.

Об'єктом дослідження є спогади (інтерв'ю) львів'янок, переважно українок, щодо різних обставин їхнього життя: дитинства та молодості. Хронологічні межі охоплюють другу половину XX століття, а географічні межі співпадають з адміністративною територією міста Львів того часу.

В цілому література щодо різних аспектів історії Львова радянського періоду є немалою, в контексті даного дослідження варто згадати певні розділи з книги Романа Лозинського (2005), статтю Галини Боднар (2013) щодо історичної пам'яті львів'ян про повсякденне життя, при-

ватні спогади, що дедалі частіше появляються друком. А також інші праці на цю тему.

Від часу свого виникнення в половині XIII ст. і до відновлення незалежності України Львів належав до немалої кількості державно-політичних утворень, його населення неодноразово змінювалося в етнічному та соціальному вимірах. Якщо в княжий період населення переважно було давньоукраїнським (русинським), в пізньому середньовіччі домінували прибульці з німецьких земель, в ранньомодерний період найбільшою громадою були католики, що майже повністю співпадало з поляками, котрі однозначно складали переважну більшість і в австрійський період, і в часи Другої Речі Посполитої (Капраль, 2003).

Чи не найдраматичніші зміни в житті львів'ян відбулися після Другої світової війни, починаючи від масових арештів і фізичного знищення, вивезень та переселень і закінчуючи функціональним переорієнтуванням міста на промисловість, що зумовило демографічний злам. Крім того, русифікація, антирелігійна боротьба, зміна культурних орієнтирів кардинально вплинули на спосіб життя в його повсякденному вимірі (Патер, 1996).

В працях присвячених демографії та національному складу населення Львова часу радянської окупації прийнятною і загальновживаною стала теза, що львів'ян, зокрема, «новоприбулих» можна поділити на три категорії: а). ті, що прибули з теренів Західної України, б). такі, що приїхали з-за Збруча – давнішої підрадянської УРСР, в). ті, хто переселився з території усього СРСР (Матюхіна, 2004). При чому в журналістській практиці і приватному спілкуванні мешканців Галичини чомусь почали ототожнювати з виключно з колишніми селянами, нездатними збагнути «мистецтво міського життя» і обов'язково підкреслювати, що вони були українцями. Згадуючи, т. зв. корінних львів'ян часто ігнорували українців і вірмен, підкреслюючи тільки вимордованих і переселених поляків радянською владою і знищених фашистами євреїв. Вважається, що від кінця 70-х років поділ вже не відчувався (Матюхіна, 2004). Так схема спотворювала набагато складнішу картину, що існувала в дійсності.

Як не парадоксально серед студій історії повсякденності Львова в часи радянської окупації найменше досліджень присвячено українській складовій його населення, що однозначно було найчисленнішим в тому періоді. Тому в цій публікації залучаються безпосередні свідчення мешканців міста,

що проживали тут у повоєнний період, які дозволять відслідкувати сприйняття львів'янами свого оточення і власного місця в тогочасному соціумі. В статті використано елементи соціологічного дослідження – глибинне інтерв'ювання із застосуванням описового методу, для чого був складений питальник та опитано 8 осіб 1940-х – 1970-х років народження, семи жінок і одного чоловіка. Особи подані не за прізвищами, а за ініціалами.

Щоб повністю зануритись в атмосферу повоєнного Львова можна переглянути фільми, серіали чи прочитати книги, де детально зображено образ міста і його культуру. Якщо хочеться поглинути з наукової точки зору, то у вільному доступі завжди є і будуть статті істориків, журналістів та діячів різних сфер. Джерел, де описується Львів, в тому числі і у повоєнний період, є достатньо для тих, кого цікавлять зміни, які відбувалися у місті Лева протягом його існування. Звісно, не всі праці, які ми можемо знайти на просторах інтернету чи у бібліотеках, повністю відповідають дійсності. До них потрібно ставитись критично. Щось могло просто не зберегтись, або ж дійти до нас не в тому вигляді, якому воно було в оригіналі. Така проблема є часто поширеною не тільки у нашій країні. Звідки ж тоді брати інформацію про минуле? Напевно цим питанням задавався кожен, хто намагався дослідити історію якогось певного періоду. В такі моменти на думку спадає те, без чого не було б ні книжки, ні фільму, ні серіалу, ні статті. Найкраще джерело для глибокого аналізу – це спогади. Що це таке? Як вони впливають на інтерпретацію історії?

Спогади. Те, що є у кожного із нас. Вони формують нашу пам'ять, займають велику її частину та виконують сполучну функцію між минулим та сьогоденням. Спогади – це, в першу чергу, про емоції, адже саме вони визначають чи збережеться той чи інший період життя у пам'яті. У нашій голові відкладаються найяскравіші моменти, які ми пережили, однак не всі вони є позитивними. Багато спогадів є важкими і навіть травматичними. Якщо детальніше акцентувати увагу на цьому, то слід згадати про колективну пам'ять. Таким терміном окреслюються спільні спогади, якоїсь певної групи людей. На мою думку, найяскравішим прикладом може слугувати колишні народи Радянського Союзу. До цієї ж категорії ми можемо віднести і себе – українців. У людей, які жили у період диктатури багато років, виробився власний погляд на світ та зміни у ньому. Саме про це, колективну пам'ять та

спільний травматичний досвід ми можемо дізнатися від спогадів людей, які пережили це у своєму житті.

Друга половина XX століття у Радянському Союзі – це період трансформації та змін. Після Другої світової війни свідомість людей та їхні погляди на життя змінюються. Інакшою стає і сама держава. Переслідування, репресії, депортації, ліквідація церкви, вивезення поляків, масовий голод на західних територіях, амністія, приєднання Криму, дисиденти, шістдесятники, розвиток культури, перший політ українця у космос, чорнобильська катастрофа, суверенітет та нарешті омріяна незалежність. Найбільш активно Україна проявила себе у період «гербачовської перебудови». Останні роки існування Радянського Союзу точно відклалися у пам'яті багатьох. 1991 – став роком зламу системи та водночас початком чогось нового. Для того, щоб дізнатися, як переживали цей період львів'яни, я провела інтерв'ю із людьми, які безпосередньо на собі відчули всі проблеми та піднесення цього довгого періоду.

Перше інтерв'ю проведено з особою під криптонімом М.Д. Вона народилася в 1952 році у львівській інтелігентній сім'ї і як стверджує сама жінка, була пізньою дитиною. М.Д. є корінною львів'янкою. Її батьки, знайомі і друзі також є українцями. Проте, в її родині був випадок, коли стрийко¹, якого в неповнолітньому віці вивезли на Сибір, одружився із «ніби росіянкою». Ця жінка походила із родини кубанських козаків, які тікали від голоду. Батьків М.Д. також вивезли на Сибір у 1940 році, ще під час першої окупації західноукраїнських областей, коли ті намагалися перейти кордон. Після заслання батька забрали до Червоної армії, а мама поневірялася по різноманітних поселеннях. Коли сім'я повернулася назад до Львова, чоловік почав працювати. Саме на цьому моменті М.Д. підкреслює таку досить дивну систему, яка існувала у СРСР. На прикладі її тата бачимо, що з одного боку радянська влада вивозить, репресує та переслідує людей, а з іншого надає можливість розвиватися. Також під час розмови М.Д. акцентує увагу на житлі. Відомо, що до Львова вони повернулися у нову квартиру. Але не все було так просто, як здавалося. Так як тепер батько працював у Академії наук, йому запропонувати три адреси для проживання. Основним критерієм вибору квартири для сімей того часу була підлаштованість під тодішню систему. Люди не хотіли обирати

¹ Стрийко – брат батька.

хороше помешкання, адже це свідчило про їхній матеріальний стан. За таке радянська влада могла забрати домівку та депортувати цілу сім'ю. Така ж ситуація сталася у родині М.Д., які обрали квартиру із гіршими умовами щоб їх не спіткала схожа доля вдруге. Сама М.Д. розповідає, що не любила цієї оселі. На той період помешкання, у якому живеш, могло багато розповісти про тебе. Воно було однією із ознак стратифікації, адже між людьми був поділ. У хороших квартирах і будинках переважно жила родини партійних і виробничих. Відповідно оселі з гіршими умовами населяли звичайні люди. М.Д. стверджує, що в той час люди поділялися на советів і своїх. Під «своїми» вона має на увазі родичів, знайомих, друзів і тих українців, які також були вивезені. Їхнім центом був музей етнографії. Розповідаючи про свої шкільні роки, М.Д. згадує ще один тип людей, який також був поширений у Львові – ті, хто приїхали із східних українських територій і не хотіли розмовляти рідною мовою. Їх М.Д. також відносить до «чужих». Однак найголовнішою ознакою стратифікації для жінки були свята. Існувала досить вагома різниця між тим, що відзначали «свої», а що «чужі». На прикладі конкретної сім'ї бачимо, що українці, незважаючи на ліквідацію УГКЦ, залишалися релігійними і святкували Різдво, Великдень та інші свята. Вони підмовляли ходити до РПЦ, тому переважно все відбувалось вдома. Новий рік та день народження не вважалися інтелігентними святами як каже сама М.Д., проте іменини були тим торжеством, якому приділяли велику увагу. Бачимо, що родинна історія М.Д. цікава, проте не проста. Її сім'я пережила багато випробувань, які підготувала для них радянська влада. На прикладі цих людей, можна простежити долю інтелігентних українців, яких так боялася тоталітарна держава.

Другою героїнею моїх інтерв'ю стала М.М. Вона народилася у 1945 році і походить із села Зелений Гай, що на Тернопільщині. Все своє життя вона переїжджала і не мала постійного місця проживання. Таке явище можна пояснити тим, що батько М.М. був священним. Для людей такої професії це було звично у ті часи. Спочатку сім'я жила у Коломиї, де дівчинка пішла до школи. Потім переїхали ближче у село біля Рогатина, де М.М. також вчилася, а ще пізніше у Снятин. До Львова дівчину привела любов до музики. Ще живучи у Коломиї, М.М. відвідувала спеціальну музичну школу, пізніше у Рогатині. Однак, саме у Львові батьки знайшли хорошу викладачку, яка допо-

магала їй розкрити своє захоплення. Існувала велика проблема із добиранням, адже прямого потягу до міста не було. М.М. розповідає, що спочатку вона їхала до Ходорова, а вже там пересідала і прямувала до Львова. Такі візити були ранніми із суботи на неділю. Можна зрозуміти як сильно М.М. горіла цією справою. Навіть після першої у житті невдачі, коли її не прийняли до музичної десятирічки, дівчинка не опустила руки, а продовжувала розвиватися у цій сфері. М.М. зазначає, що вона завжди добре вчилася і саме це допомогло їй у майбутньому самостійно вступити до консерваторії. Неважко зрозуміти, що вся справа була у грошах. Проте, незважаючи на труднощі, вона вступила до львівської школи та поселилась у сім'ї знайомих, де уже було п'ятеро дітей. Пізніше вона так і потрапила до омріяної музичної школи. Також під час розмови із М.М. виникає потреба у з'ясуванні мовного питання. Жінка підкреслює, що ситуація була непростою та досить невизначеною. З власного досвіду вона говорить про те, що переважно у сільських школах навчання велося українською мовою. У Львові ж ситуація була іншою. Тут також у більшості переважала рідна мова, проте були викладачі (найчастіше ті, хто викладав російську мову), які принципово не переходили на українську та із презирством ставились до україномовних дітей. Відразу відчувалась і до тих, хто був репресований або ж жив у такій сім'ї. М.М. добре розуміла це, адже у свій час їй занижували оцінки та забирали стипендію. Окрім освіти простежити мовну ситуацію можна і у інших сферах життя. М.М. розповіла про досить неприємні ситуації, які відбувалися у звичайному магазині, де продавчиня в першу чергу обслуговувала тих людей, які зверталися до неї російською. Таке ставлення свідчить про те, що на тебе звертали увагу тоді, коли ти заговориш нерідною мовою. М.М. працювала викладачкою і мовна ситуація у неї на роботі була іншою, адже ніхто нікого до нічого не змушував. Однак документація велася російською. Крім того М.М. порівнює Львів із Києвом, де ситуація була значно гіршою. Як стверджує сама героїня, столиця на той час була дуже русифікованою. Життєва історія М.М. дає змогу пізнати Львів з різних сторін. Жінка не була корінною мешканкою, вона як багато приїжджих того часу, покроково досліджувала його. Ця особиста історія дає змогу зрозуміти, яким було буденне життя міста та як почували себе тисячі схожих українців.

Наступна героїня є львів'янкою. І.І. народилася у 1946 році і походить з досить шанованої та відомої родини. Її батько був хорошим товаришем батька М.Д. Бачимо, що І.І. добре знайома із двома попередніми героїнями і їхні шляхи перетинаються. Дитина виховувалась у галицькій манері, тобто її сім'я була україномовна та релігійна. Як і багато хто у той час, вони не ходили до церкви, а молилися вдома. Своїх дітей сімейство добре виховувало та культурно розвивало. Мама прививала любов до музики, а батько до музею та історії. За фахом жінка є фізиком і працювала у науково-дослідницькому інституті «Термоприлад». На роботі мовна ситуація була іншою. Переважно більша кількість працівників були українцями, які розмовляли рідною мовою. Відповідно у відділі між собою вони комунікували українською. Однак, вся документація велась російською мовою аж до здобуття Україною незалежності. Також І.І. розповідає, що у її родині були люди іншої національності, а саме поляки із маминої лінії. По татовій родині в них практично всі були українцями. Її чоловік також був поляком і цікаво, що їхня двокультурна сім'я зберігала звичаї обох народів. Вони відзначали як католицькі, так і греко-католицькі свята. Також іменини та дні народження. Героїня згадувала про свято Миколая, яке для неї, М.Д. і М.М. таємно проводили їхні батьки. Бачимо, що дівчата виховувались за схожими цінностями та традиціями. Значні зміни відбулися у родині І.І. після 1956 року, коли розвінчали культ особи Сталіна. Брату її батька, якого ув'язнили і вислали до Сибіру, дозволили повернутися без права виїзду до України. Довгий період життя після заслання чоловік перебував у Литві. Життєва історія І.І. вкотре зображує зв'язок трьох родин та висвітлює труднощі, з якими стикалися львів'яни у повоєнний період.

М.С. – інтелектуал, який працює в інституті будівництва Львівської політехніки. Чоловік народився та все життя прожив у Львові. Він є старанним працівником, який відданий своїй справі. М.С. поділився труднощами із якими від зіткнувся у повоєнний період. В першу чергу це мовне питання, яке було невизначеним після війни. У львівській школі, у себе вдома і на роботі чоловік спілкувався рідною мовою, проте в повсякденному житті, часто навіть на вулицях міста він чув багато російської. Офіційні звіти та документація, за словами М.С., велися змішано. Сам завжди перебував в україномовному оточенні і чітко розрізняв «своїх» та «чужих». Як більшість львів'ян був

віруючим та відзначав релігійні свята. Також часто мусив брати участь у парадах, які влаштовували в честь радянських пам'ятних дат (7 листопада, 1 травня тощо). Під час розмови М.С. акцентував увагу на 1950 – тих роках. Як стверджує чоловік, саме в цей період відбувається повернення репресованих громадян. Однак, не всі люди мріяли знову возз'єднатися із домом. Було багато тих, хто більше не довіряв радянській владі і не мав бажання знову жити тут. Як було підмічено швидше, М.С. розумів та відчував різницю між українцями і росіянами. За словами чоловіка, наші люди були працьовитими та багато змогли досягнути після розпаду СРСР, чого не скажеш про росіян.

Наступною героїнею моїх інтерв'ю стала Т.С. Жінка народилася в 1972 році у Львові. Її батьки були звичайними селянами, які приїхали до Львова вчитись та працювати. Тато походить з Яворівщини, а мама з Хмельниччини. Під час розмови Т.С. акцентує увагу на тому, що завжди перебувала у патріотичному середовищі. Багато років вона проживала у такому районі Львова (вул. Дністерська, Снопківський парк), де всюди панувала рідна мова. Така ситуація була й в університеті, адже жінка вступила до Львівської політехніки саме в той рік, коли все почало вестись на українській мові. Т.С. згадує той факт, що майже всі в її родині були українцями. Тільки мамин двоюрідний брат одружився із росіяною. Про цю сім'ю героїня пригадує небагато, адже стверджує, що зараз не спілкується з ними. Також Т.С. розповіла про те, що її батька заставили працювати у Казахстані. Незважаючи на таке заслання, він все одно не втратив патріотизму та любові до своєї країни. Під час розмови героїня часто згадує важкий період 90-тих. «Традиції – так, релігія –ні» – так Т.С. описує святкування релігійних свят. Жінка також ділиться досвідом своїх батьків і акцентує увагу на політичній різниці, яка існувала між ними. У 1953 році, після смерті Сталіна, мати Т.С. як і більшість плакала за «батьком народів», проте тато розумів все вже на той час. Однак так не було завжди, адже приблизно в 60-тих роках обоє з батьків стали свідомими українцями. Бачимо, що на відміно від попередніх героїв, Т.С. виросла у порівняно вільнішому українському суспільстві. Її родина не піддавалась радянській пропаганді та продовжувала плекати патріотичні цінності.

Незважаючи на масову русифікація міста, переважно більша кількість львів'ян розмовляли українською мовою. Моя наступна героїня, радше була винятком із цього правила. Т. К. народилась в 1975 році

у Львові, проте її батьки не були корінними мешканцями, адже її батько походить із Свердловська, а мама із Рівного. Т.К. розповідає про досить цікаву мовну ситуацію, яка склалась протягом її життя. Між собою вдома вони розмовляли російською, в садочку і з дітьми на вулиці – українською, школа була російська. Українську мову героїня добре вивчила після вступу у Львівську політехніку, адже її викладала Ірина Фаріон. Коли жінка працювала в університеті, документація велась також рідною мовою. Говорячи про походження та родичів іншої національності, Т.К. висловила цікаву та цінну думку. Радянський Союз замаскував як особисті так і «великі» історії, тому часто ти не міг ідентифікувати своїх родичів за національністю. З усіх рідних, Т.К. згадує тільки про бабусю, яка різнилась тим, що була єврейкою. Стосовно поділу самих львів'ян, думка жінки є неоднозначною. В юнацькому віці Т.К. не помічала суттєвої різниці між людьми, які населяли місто, проте зараз чітко може відрізнити корінного львів'янина від приїжджого. Перші цінують і бережуть спадщину міста. У них відмінний побут та оселя. Також Т.К. розповідала про те, що у її сім'ї відзначалось багато релігійних і державних свят. Друге явище зумовлене роботою батьків на державних посадах. Окрім того героїні було добре відомо свято Миколая. Неприємні ситуації траплялися під час якихось релігійних свят. Не варто було публічно обговорювати такі події. Т.К. наводить приклад із Великоднем, коли її вчителька, яка була комуністкою, карала дітей за те, що вони приносили паски до школи. Звідси вимальовується картина життя, яке проживали тисячі жителі міста у той період. Випадок Т.К. дає змогу поглянути на місто іншими очима.

На черзі інтерв'ю із І.В. Жінка народилася у Львові в 1963 році. Її батьки працювали інженерами. І.В. росла в україномовному середовищі, відповідно все життя розмовляла рідною мовою. Єдиним винятком були два роки, які жінка, будучи дитиною, жила у Казахстані. Там вона ходила у садочок, де переважна більшість дітей розмовляли російською. Аналізуючи мовне питання, І.В. окреслила досить важливу рису Львова другої половини ХХ століття. Героїня розповіла, що у ті часи російськомовні люди, які проживали у Львові, щоб влитися у потік міста, переходили на українську мову. Однак, незважаючи на це, І.В. вважає, що 80-ті роки були найбільш русифікаторським періодом для Львова і для країни загалом. Кращою ситуація стала вже в період «перебудови». Саме на такі важливі історичні події припало

дитинство героїні. І.В. із захопленням розповідає про те, як вона, її родина та знайомі підтримували протести за незалежну Україну. Жінка щаслива, що разом із мільйонами українців пережила такий важливий та цінний крок для нашої країни. Проте, також згадує про важкі 90-ті, які принесли із собою економічну кризу та проблеми із працевлаштуванням. Не оминає теми про «своїх» та «чужих» львів'ян. До першої категорії жінка відносить всіх тих, хто жив, товаришував та працював з нею. Свої для І.В. – це представники мистецького середовища. У них були спільні цілі, інтереси на політичні погляди. Також І.В. говорила про свята Виникає досить цікава закономірність у відзначанні релігійних торжеств. Як і у багатьох галичан, Різдво та Великдень вважалися святами, які об'єднують всю родину за одним столом. Новий рік вони справляли не так яскраво і зовсім не у сімейному колі. Важливо зауважити, що у середовищі, де зростала І.В., всі були свідомими патріотами і щиро раділи краху комунізму. Однак, дідусь жінки мав трішки інші погляди на такі глобальні зміни. Так як він був ветераном війни і вступив до партії, його життєпис був біографією радянської людини, тому смерть Сталіна чи повалення Радянського Союзу – сприймалося як крах великої та стабільної епохи. На прикладі історії І.В. можна простежити як українське суспільство змінювалось і підлаштовувалось до умов, які виникали у той період.

Останньою героїнею моїх інтерв'ю стала І.К. Жінка народилась у 1959 році. Вона вважає себе корінною львів'янкою, адже із самого дитинства мешкає у місті. Батьки І.К. є росіянами та військовослужбовцями, після Другої світової війни вони переїхали до Львова. У героїні були і є родичі із Росії, з якими зараз жінка не спілкується. Цікаво, що вона наголосила на тому, що була комсомолкою (всі інші не назвали цього факту, напевно, не вважали його важливим). І.К. активно розвивалася і навіть стала секретаркою комсомольської організації у школі. Зрозуміло, що вдома сім'я розмовляла російською мовою. В садочку і школі – аналогічно. Однак, ситуація змінилася після вступу до лісотехнічного інституту, де, як зазначає сама героїня, багато викладачів були україномовними. Розбираючи мовне питання, дивує той факт, що документація у місці, де працювала І.К., а саме в Академія мистецтв, велася переважно українською. Працівники також спілкувались рідною мовою. Бачимо, що дитинство та юні роки моя героїня провела у російськомовному середовищі, проте це не заважало любити місто

у якому вона росла. Якщо батько залишився у Львові через свою роботу, то мати, як стверджує сама І.К., з великим захопленням розповідала їй про місто Лева. Незважаючи на своє походження, героїня любила і продовжує любити Україну. Вона розповіла про те, якими патріотично піднесеними були вона з чоловіком під час розпаду тоталітарного союзу. Вони активно підтримували ідею незалежної України, адже мріяли жити у вільній державі.

Підсумовуючи, може умовно поділити героїв своїх інтерв'ю дві вікові групи та окреслити спільні та відмінні риси у їхніх історіях. До першої групи відноситься М.Д., М.М., І.І. і М.С. Всі вони є представниками середини 1940 – 1950-их років народження. В історії кожного з них є багато спільних зауважень та фактів. Перше, що є найпомітнішим і, на мою думку, найважливішим, це мовне питання. Кожен та кожна із вищезгаданих героїв були україномовними. В себе вдома вони розмовляли рідною мовою та росли у відповідному середовищі. Зрозуміло, що всі стикнулися із проблемою русифікації. Незважаючи на те, що Львів завжди вважався проукраїнським та досить патріотичним містом, радянська влада та пропаганда все ж зачепила його. Говорячи про спільні риси, важливо згадати про дозвілля, а саме свята. Всі мої герої – це представники львівської інтелігенції тих часів. Хтось займався історією, мистецтвом, архітектурою, музикою та культурою, а когось цікавили точні та природничі науки. Незважаючи на нелегкі життєві обставини та репресивну радянську політику, опитані пані і пан любили місто у якому виросли та проживали і були справжніми патріотами своєї держави.

До другої групи 1960 – 1970-их років народження. Їхні життєві історії охоплюють не менш цікавий період історії України. Попереднє покоління росло під час хрущовської відлиги та брежнєвського застою. Молодість наступних героїв припала на надзвичайно важливі часи для формування українською нації. Перебудова, мітинги, революція на граніті, створення українських партій, омріяна незалежність та важкі 90-ті – все, що переживали герої разом із нашою країною. Аналізуючи історії Т.С., Т.К., І.В. та І.К., можна зрозуміти, що мовне питання залишається актуальним. На відміну від представників старшої групи, нові герої не всі виросли в україномовному середовищі. Комусь прийшлося підлаштовуватись під Львів та його традиції. Враховуючи мовне питання, цю групу людей можна поділи ще на дві підгрупи. Перші – це

ті, хто виростав в україномовному середовищі, а саме – Т.С. та І.В. Другі – їхня повна протилежність – Т.К. та І.К. Останні дві героїні з дитинства були оточені російською мовою. Незважаючи на такий важливий аспект стратифікації, всіх їх об'єднував український патріотичний дух. Вони жили в одному місті, відзначали ті самі свята, мали схожі політичні погляди та однаково раділи розпаду Радянського Союзу і створенню нової незалежної української держави. Кожен сказав досить важливі думки, які залишаються актуальними і сьогодні.

Для представників першої групи розподіл «свій» «чужий» йде по національній лінії, включаючи родинну спорідненість; для другої – за фаховою ознакою.

Батьки опитуваних належать до різних соціальних груп (інтелігенція, селяни), деякі були репресовані або мали репресованих у родині. Це не позначилося на усвідомленні себе українцями. Опитувані – росіянки зробили вибір на українськість в зрілому віці.

Всі, без винятку, герої були християнами і, незважаючи на заборону УГКЦ, не полишили віри та релігії. До церкви вони не ходили, адже не бажали відвідувати Московський патріархат, проте вдома дотримувались усіх звичаїв та традицій. Святкували Різдво, Великдень та інші релігійні торжества. Цікавим фактом є те, що в ті часи день ангела вважався важливішим святом ніж власне день народження. Це ще раз показує велику цінність релігії в українському суспільстві.

Якщо групи порівнювати між собою, то можна помітити як спільні, так і відмінні риси. Всі герої вирости в СРСР та зазнали радянської пропаганди. Хтось прожив так тривалу частину життя, не міг вільно розвиватися і будувати кар'єру. Для когось цей період припав тільки на юність. Дехто із україномовної сім'ї, а хтось вивчив мову тільки в університеті чи на роботі. Багато героїв є корінними львів'янами, але є й ті, хто приїхав до міста шукати кращої долі. Всі вони мають за собою важкі та цінні історії життя, індивідуальний досвід та особисті історії. Бачимо, що радянська система не жаліла нікого і боролася із свідомими людьми різних поколінь. Однак, є те, що об'єднує моїх героїв – всі вони були свідками повалення цього безжального тоталітарного режиму, який завдав травм всім своїм громадянам. Кожен герой моїх інтерв'ю з радістю зустрів нову незалежну Україну та разом із нею пережив важкі часи її встановлення.

Для історичної науки спогади слугують хорошим джерелом для дослідження того чи іншого періоду. Завдяки ним можна отримати не просто суху інформацію, але й детально поглинути в атмосферу тих часів. Такий вид передавання історії допоміг мені дослідити львівське суспільство у другій половині XX століття. Саме людина є передавачем інформації, адже вона сприймає, аналізує, а потім ділиться своїм досвідом з іншими. Особисті історії конкретних людей допомагають краще зрозуміти події «великої історії». Львів досліджений і про минуле цього міста можна прочитати будь-якому підручнику чи книжці з історії, проте для глибокого аналізу та порівняння і зіставлення фактів, слід розглянути свідчення очевидців.

Львів'янами себе називають люди, які безпосередньо народились у місті та проживають тут все життя. Проте, це не єдина група, яка ідентифікує себе як корінні жителі міста. Львів'янами можуть вважати себе ті, хто переїхав сюди і продовжили жити у місті. Також емігранти, які народились у Львові, але виїхали за кордон чи в інші регіони України. Міська ідентифікація як і національна, насамперед, залежить від самоусвідомлення.

Проведення інтерв'ю дозволило зробити висновки, що саме люди, їхні розповіді (тобто використання методів усної історії) є достатньо верифікованим джерелом, коли мова йде про глибоке дослідження політичних, соціальних та культурних перетворень у суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

- Bodnar, H. (2013). Osoblyvosti istorychnoi pam'iaty meshkantsiv Lvova pro povsiakdenne zhyttia v druhii polovyni XX stolittia (na materialakh usnoi istorii). In H. Hrinchenko & T. Nahaiko (Eds.), *Komunikatsiini horyzonty usnoi istorii: Materialy Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii 17–18 travnia 2013 r.* (pp. 110–123). Pereyaslav-Khmelnitskyi. [Боднар, Г. (2013). Особливості історичної пам'яті мешканців Львова про повсякденне життя в другій половині XX століття (на матеріалах усної історії). In Г. Грінченко & Т. Нагайко (Eds.), *“Комунікаційні горизонти усної історії”: матеріали Міжнародної наукової конференції 17–18 травня 2013 р.* (pp. 110–123). Переяслав-Хмельницький].
- Kapral, M. (2003). *Natsionalni hromady Lvova XVI–XVIII st. (sotsialno-pravovi vziaetynny).* L'viv. [Капраль, М. (2003). Національні громади Львова XVI–XVIII ст. (соціально-правові взаємини). Львів].
- Lozynskyi, R. (2005). Druha polovyna XIX st.–1918 r. In M. Martyniak & S. Senyk (Eds.), *Etnichniy sklad naseleennia Lvova (u konteksti suspilnoho rozvytku Halychyny).* L'viv. [Лозинський, Р. (2005). Друга половина XIX ст.–1918 р. In М. Мартиняк & С. Сеник (Eds.). *Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини).* Львів].

- Matiukhina, O. (2004). Sovietskyi Lviv. In Y. Purkhlya (Ed.), *Krakiv i Lviv u yevropeiskii tsyvilizatsii* (pp. 119–139). Krakiv. [Матюхіна, О. (2004). Советський Львів. In Я. Пурхля (Ed.), *Краків і Львів у європейській цивілізації* (pp. 119–139). Краків].
- Pater, I. (1996). Povoiennyi Lviv. In I. Pater. *Lviv. Istorychni narysy*. L'viv. [Патер, І. (1996). Повоєнний Львів. In І. Патер. *Львів. Історичні нариси*. Львів].